

ECONOMIA REPUBLICII MOLDOVA – TIPARE, PROBLEME ȘI OPORTUNITĂȚI**Victor GUZUN***Academia de Studii Economice din Moldova*

This article is an abridged summary of author's doctoral thesis, written in the domain of international political economy under the title „World Economic Order and the Protection of National Interests”. The paper is focused at singling out the lucrative, empirically proven principles of economic development and their implementation tools (the best economic practices) with the view of identifying solutions that would provide for a solid ground for the sustainable economic development of Republic of Moldova. In a broader framework of the constructivist methodological sequence of norms-identities-interests, the paper applied the inductive method of historical empiricism, complemented by analysis and synthesis, these being correlated with the neoclassical economic model for the conventionally closed economy (the paradigm of economic nationalism) and for the conventionally open economy (the paradigm of economic mondialism).

Întrebările de studiu ale lucrării (și, respectiv, răspunsurile) sunt următoarele:

Ce este ordinea economică mondială?

Ordinea economică mondială este un regim multidimensional (monetar, comercial etc.), structurat în principal de către statele naționale industriale în baza percepției/legitimității normelor (practicilor economice) și ajustat la condițiile economiei mondiale deschise cu scopul reglementării relațiilor economice internaționale și pentru o dezvoltare economică durabilă.

Normele și practicile sunt promovate prin intermediul instituțiilor de reglementare economică ce aparțin sistemului statelor-națiune și/sau sistemului comunității internaționale, deciziile fiind adoptate respectiv în baza votului uninominal și/sau prin vot ponderat. În virtutea schimbărilor geopolitice și economice, practicile economice sunt de caracter dublu:

- *pur economice*: determinarea valorii monedei în baza echilibrului de piață (cursul de schimb și rata dobânzii) și mobilitatea bunurilor și factorilor;
- *tranzitorii*: schimbarea formei de proprietate din publică (de stat) în privată; dereglementarea axată pe dezvoltarea economică în baza inițiativei private; un rol complementar pentru stat, care ar fi axat pe acțiuni de completare a gap-urilor sectorului privat (infrastructura, medicina și educația primară etc.) și asigurarea protecției sociale.

Practicile economice aplicate în prezent se corelează cu modelul neoclastic mondialist (modelul neoclastic pentru condițiile economiei mondiale deschise), această simbioză fiind supranumită Noul Model Economic [1], în alte variante – neoliberalism [2] sau neoconservatism.

Care au fost practicile de succes ce au produs miracolele economice?

- ✓ Statele miracolelor economice au aplicat în principal modelul neoclastic naționalist pentru economia (temporar și relativ) închisă. În acest sens, se observă o tangență și o continuitate clară de aplicare a principiilor dezvoltării economice, enunțate încă de Friedrich List (și ajustate la condițiile concrete ale țărilor), acestea devenind empiric universale și demonstrându-și eficacitatea în dezvoltarea economică în state foarte diferite, extremele fiind Germania și China.
- ✓ Dezvoltarea economică în baza națiunii, axată pe obiectivul național.
- ✓ Raționamentul național economic, consolidat prin cooperarea socială, inclusiv cooperarea politicului și economicului.
- ✓ Dirijismul statal și cooperarea după modelul „triunghiului de fier” (politicienii, birocrăția tehnocrată și oamenii de afaceri), asigurarea de către aceștia a dezvoltării forțelor productive materiale (infrastructura) și intelectuale (capitalul uman).
- ✓ Distribuirea poverii industrializării, reconstrucției, transformării sau tranziției, astfel ca aceasta să fie tolerabilă pentru toți, prin consolidarea societății în baza pactului social.
- ✓ Dezvoltarea în baza industrializării, inclusiv prin crearea conglomeratelor financiar-industriale, ceea ce a permis realizarea economiilor de scară.
- ✓ Aplicarea selectivă a protecționismului comercial până la atingerea competitivității internaționale.

În ce măsură practicile economice din prezent corespund practicilor de succes dovedite empiric?

Revenind (în plan comparativ) prin prisma naționalismului economic (NE), a mondialismului economic (ME) și a normelor ordinii economice mondiale curente (NOEM) la practicile tranzitorii și economice, putem constata următoarele:

Rolul statului în economie

NE	Statul a reglementat strict procesele economice interne, prioritatea fiind industrializarea, și a asigurat dezvoltarea infrastructurii naționale, ceea ce a facilitat crearea unei economii competitive, dar și a servit drept sistem de protecție socială.
ME	Contribuția statului a fost crearea fundamentelor economiei cu reglementare minimă și structurată în dependență de mijloacele financiare disponibile, acestea fiind alocate în baza practic exclusivă a competitivității pe plan extern și în conformitate cu prioritatea abordării pro-financiare, protecția socială având un loc inferior în ierarhia priorităților.
NOEM	Rolul statului în economie este văzut drept complementar și axat pe acțiuni de completare a gap-urilor sectorului privat (infrastructura, medicina și educația primară etc.) și asigurarea protecției sociale.

Libera inițiativă și proprietatea privată

NE	În cazul miracolelor economice, acest lucru este valabil doar pentru China, în care privatizarea a fost treptată și s-a axat pe gradul de competitivitate a întreprinderilor concrete (erau privatizate întreprinderile competitive). În perioada tranziției productivitatea în China a crescut. Aceasta indică la faptul că performanța diferitelor întreprinderi depinde într-o mai mare măsură nu de forma de proprietate, ci de sistemul de stimulente economice și de gradul de concurență pe piață [3], ceea ce subliniază importanța majoră a mediului de afaceri.
ME	Inițiativa și forma de proprietate în America Latină (și, ulterior, în CSI) a fost o prioritate, comparativ cu investițiile în economia reală și infrastructură, iar rezultatele acesteia nu indică o majorare a optimalității alocării resurselor și creșterea competitivității internaționale. În acest sens, accelerarea anti-criză din statele CSI a fost un fenomen evident de creștere, însă nu și de dezvoltare economică, faptul de pe urmă fiind confirmat prin structura comerțului extern al acestora și consecințele crizei curente.
NOEM	Schimbarea formei de proprietate din publică (de stat) în privată și dereglementarea axată pe dezvoltarea economică în baza inițiativei private.

Cursul de schimb și rata dobânzii

NE	Cursul de schimb era în principal fix: (i) în perioada etalonului-aur și a etalonului aur-devize prin paritatea la aur, iar ulterior la dolarul „de aur”; (ii) după decuplarea dolarului de aur – prin fixarea la dolar și/sau utilizarea bandei de variație, ceea ce permitea controlul fluctuațiilor excesive; (iii) în statele orientate spre export moneda națională era menținută stabilă sau chiar artificial depreciată, ceea ce permitea consolidarea competitivității în comerțul internațional.
ME	Cursul de schimb: (i) era menținut în regim flotant (controlat), fiind stabilit în baza cererii și ofertei; (ii) monedele erau în general supraapreciate, ceea ce defavoriza exportul și stimula consumul din import. Rata dobânzii era determinată în baza cererii și ofertei.
NOEM	Determinarea valorii monedei în baza echilibrului de piață (cursul valutar și rata dobânzii).

Finanțele/Investițiile

NE	Finanțele erau doar un instrument al industrializării (producției), creditul era porționat, iar rata dobânzii menținută la nivelul tolerabil, ceea ce permitea finanțarea întreprinderilor temporar necompetitive și consolidarea acestora. La etapa inițială investițiile erau preponderent interne, iar investițiile externe erau reglementate și limitate în cuprindere. Rezultatul acestei abordări s-a dovedit a fi industrializarea avansată a statelor.
----	--

ME	Principalele cerințe față de finanțele interne se axau pe disciplina financiară și fiscală, pe când finanțele (investițiile) externe erau văzute drept instrumentul principal al dezvoltării economice. Determinarea ratei dobânzii și alocarea creditului erau realizate în baza cererii și ofertei, astfel erau creditate doar întreprinderile competitive (în practică, producția de materie primă și bunuri cu grad redus de prelucrare industrială). Abordarea dată nu a produs schimbarea calitativă scontată în structura produsului intern brut.
NOEM	Determinarea valorii monedei în baza echilibrului de piață (cursul valutar și rata dobânzii) prin prisma atragerii investițiilor (și tehnologiei) străine.

Mobilitatea bunurilor și factorilor

NE	Atât fluxurile financiare, cât și cele comerciale, erau controlate și strict reglementate prin aplicarea protecționismului selectiv, ceea ce a permis creșterea productivității industriilor locale și revenirea ulterioară la comerțul liber. Astfel, în perioada 2000-2006 cota țărilor în curs de dezvoltare a crescut de la 32 la 37%. Acest fapt în mare măsură se datorează Asiei și, în mod deosebit, Chinei, ale cărei exporturi au crescut de la 3,9% din cota mondială la 8,1% [4].
ME	Fluxurile financiare și comerțul au fost liberalizate, efectul fiind creșterea neproportională a importurilor, ritmurile cele mai înalte de creștere a importurilor asupra exporturilor fiind atestate în America Latină și CSI [5]. Exporturile Americii Latine în perioada 2000-2006 au stagnat la nivelul de 6% din totalul mondial, iar creșterea exporturilor Europei de Sud-Est și CSI a fost foarte modestă: de la 2,6 la 4,1% în 2006 [4].
NOEM	Libera mișcare a capitalului, bunurilor, serviciilor și factorilor.

Comparația mondialismului și naționalismului economic la diferite perioade istorice a relevat următoarea concluzie generalizată: normele ordinii economice mondiale din prezent reflectă în cea mai mare măsură paradigma mondialismului economic, ale cărui rezultate, din punctul de vedere al dezvoltării economice durabile, sunt, în cel mai bun caz, ne semnificative. Dacă în cazul spațiului post-sovietic explicația ar putea fi etapa de tranziție, pentru America Latină această explicație nu poate fi valabilă.

Pe de altă parte, practicile de succes ale miracolelor economice s-au fructificat în condițiile naționalismului economic și au evoluat treptat în dependență de etapele de dezvoltare a țărilor. Cazul Chinei, prin faptul dezvoltării în condițiile unui regim ideologic, este în totalitate deosebit. Experiența acestei țări a sfidat cele mai rigide legități ale economics-ului, în mod deosebit prin faptul că a remediat lipsa factorului capital (financiar) prin abundența factorului muncă. Ceea ce a demonstrat posibilitatea de dezvoltare prin alte modalități decât cele convenționale.

Principala cauză pragmatică a continuării dezvoltării neuniforme este faptul că, până la urmă, dezvoltarea economică este determinată exclusiv de tehnologie, care, la rândul său, este determinată exogen de variabile neeconomice [7].

În ce măsură regimurile economice ale Republicii Moldova se conformează ordinii economice mondiale?

Atât definiția și conținutul ordinii economice mondiale, cât și practicile de funcționare a economiilor, dar, în mod deosebit, contradicțiile identificate în dezvoltarea economică a Republicii Moldova, confirmă abordarea constructivistă a ordinii mondiale sub forma generalizată de norme → identitate → interese. Altfel spus, normele promovate în Republica Moldova aparțin identității unui stat dezvoltat (ceea ce nu este cazul Republicii Moldova). În rezultat, interesele interne (ale factorilor de decizie) sunt structurate similar celor din țările aflate la o etapă superioară a dezvoltării.

Derularea evenimentelor în Republica Moldova (dar și în alte state post-sovietice) poartă o amprentă clară a proceselor economice din America Latină (etapa Noului Model Economic). Pentru Republica Moldova este valabilă constatarea conform căreia intrarea timpurie a Americii Latine în sistemul mondial, combinată cu tipare economice ce la prima vedere par similare cu cele din Statele Unite, a condus nu la o dezvoltare durabilă, ci doar la un consum similar cu cel din statele dezvoltate; la beneficii mai mari pentru comunitățile urbane, însă mai mici pentru sectorul rural și industriile axate pe producția și piața internă; la intrarea economiilor naționale în sistemul internațional prin comercializarea resurselor naturale și a materiilor cu un grad redus de prelucrare industrială și la un rol dubios al statului [8].

Regimurile economice (monetar și comercial) ale Republicii Moldova în mare măsură corespund normelor ordinii economice mondiale. Astfel:

- cursul de schimb și costul creditului se determină în baza cererii și ofertei printr-un regim practic similar economiilor industriale;
- regimul comercial este deschis pe plan internațional și tendința spre o deschidere continuă persistă;
- mobilitatea factorilor (în special, a capitalului spre interior și a forței de muncă spre exterior) este avansată.

Economia țării este deschisă, orientată spre export și atragerea investițiilor străine, însă se dezvoltă în baza consumului/cererii interne. Ea în totalitate se conformează modelului neoclastic mondialist, prin care proprietatea privată, finanțele sănătoase și liberalizarea/neintervenția statului ar atrage investițiile străine, de rând cu tehnologia ce le-ar acompania. Aceasta ar permite consolidarea competitivității economiei naționale și o dezvoltare durabilă. În practică, competitivitatea relativă a economiei naționale se reduce continuu, ceea ce este demonstrat prin acoperirea importului prin export și prin reducerea ocupației generale în economie [9].

Care ar fi ajustările optime pentru remedierea eventualelor deficiențe ale regimurilor economice existente?

Având în vedere că:

- ✓ modelul neoclastic mondialist în Republica Moldova este deja omniprezent;
- ✓ Republica Moldova este dependentă de asistența și resursele externe, iar acestea sunt condiționate prin respectarea normelor ordinii economice mondiale, ceea ce limitează aplicarea instrumentelor standard ale naționalismului economic;
- ✓ în virtutea resurselor umane abundente și a resurselor materiale/fizice limitate, Republica Moldova rămâne să fie orientată spre export;
- ✓ alocarea hedonistă a creditului/investițiilor [10] nu se conformează dezideratului de dezvoltare economică de pe platforma beneficiului social net, iar dezechilibrul cursului de schimb [11] este transmis economiei și astfel provoacă un dezechilibru al acesteia,

se propune o variantă de ajustări tehnice, prin care reducerea inflației ar fi (ar rămâne) pilonul pentru elaborarea politicilor economice, iar stabilitatea cursului de schimb ar contribui la stabilitatea funcționării economiei și ar facilita/echilibra exporturile cu importurile.

1. Reducerea inflației. Indicele care indică tendința de durată (sistemică) este inflația de bază (nucleul inflației), calculat în baza IPC prin metoda excluderii produselor alimentare, combustibilului, produselor și serviciilor cu prețuri administrate [12].

Întrucât IPC conține și inflația importată, se propune trecerea la reducerea inflației controlabile prin intermediul indicelui inflației de bază, a cărui calculare să fie realizată printr-o metodă ajustată de excludere a (cotei) inflației importate și a produselor autohtone cu prețuri volatile (ex., combustibilul și produsele alimentare primare pentru condițiile de forță majoră – secetă sau calamități naturale). Pentru calcularea indicelui este necesară compilarea unui pachet (strategic) de bunuri și servicii, care ar include 3 categorii de bunuri și servicii, acestea fiind bunurile și serviciile produse local (i) pentru care există factori (în limita cererii locale); (ii) pentru care există potențial de export; (iii) bunurile și serviciile importate în limita adaosului comercial local și a schimbărilor tarifelor și impozitelor statului.

Pachetul strategic de bunuri și servicii pentru calcularea inflației de bază va fi inițial compilat de către un grup tematic, compus din industriași și tehnocrați, iar documentul finalizat va obține statut de act normativ. Ulterior, în perioada pregătirii bugetului de stat se analizează inflația de bază pentru anul precedent și contribuția bunurilor și serviciilor concrete din pachetul strategic la inflație. În legea bugetului se includ clauze financiare focalizate pe reducerea acesteia, iar în alte acte legislative/normative (și, eventual, în acordurile de asistență internațională) se includ prevederi financiar-organizatorice concrete.

Pachetul strategic menționat de bunuri și servicii va servi drept punct de reper pentru calcularea inflației de bază, iar *de facto* (în virtutea mecanismului existent de reducere a inflației) va reprezenta platforma productivă pentru elaborarea strategiilor și politicilor de dezvoltare economică.

2. Menținerea ratei pozitive a dobânzii se va baza nu pe IPC, ci va fi corelată cu rata de bază a inflației, ceea ce va conduce la reducerea costului creditului. Participarea BNM în procesul de refinanțare a băncilor comerciale va fi focalizată pe soluționarea problemelor inflaționiste privind bunurile și serviciile concrete din pachetul strategic, eventual prin metodologia țintirii inflației.

3. Stabilitatea monedei naționale va fi asigurată prin:

- a) tranziția de la cursul nominal la cursul de schimb real efectiv (REER), un indicator ce reflectă modificarea cursului leului în termeni reali față de valutele principalilor parteneri comerciali, care va fi calculat în baza pachetului strategic de bunuri și servicii (aplicat pentru determinarea inflației de bază), iar în considerație va fi luată nu doar inflația din țările partenerilor comerciali, ci și cea din țările concurenților comerciali. Focalizarea pe cursul de schimb real efectiv și menținerea stabilă a acestuia va introduce echilibrul necesar pentru reducerea distorsionării funcționării economiei (un curs de schimb dezechilibrat dezechilibrează întreaga economie, oricare ar fi direcția); va facilita exporturile Republicii Moldova și va servi drept indice al competitivității bunurilor și serviciilor autohtone, și, respectiv, va sincroniza direcțiile de activitate ale BNM cu cele ale Guvernului.
- b) schimbarea regimului valutar de la flotarea controlată cu referință la dolarul SUA la monede multiple de referință (din țările parteneri și țările competitori) cu bandă de variație (crawling peg – eng.), sau chiar la un regim convențional fix. BNM a menținut în trecut elemente ale unui regim valutar asemănător, astfel e necesar de a fi introdusă o bandă de variație ce s-ar conforma necesităților economice interne. Eventual, întrucât leul moldovenesc este convertibil doar pentru scopuri ale balanței de plăți, regimul cursului de schimb ar putea fi modificat în direcția folosirii exclusive a indicilor pieței Forex internaționale. În acest caz, va fi necesară introducerea unui control mai strict al tranzacțiilor Forex pe piața internă pentru evitarea speculațiilor valutare. Acest mecanism va reduce riscurile de apreciere/depreciere nelimitată, create prin flotarea unilaterală a leului moldovenesc față de dolarul SUA și ar fi o etapă de pregătire pentru eventuala tranziție la Euro.

4. Controlul agregatelor monetare poate fi facilitat prin tranziția de la Produsul Intern Brut la Produsul Național Total. Aceasta ar permite includerea remitențelor (în calitate de venituri din export de servicii etc.), ceea ce va consolida posibilitățile de majorare a agregatelor monetare cu beneficii implicite, inclusiv pentru majorarea mijloacelor disponibile în sectorul bancar.

Propunerile enunțate sunt de cuprindere majoră. Respectiv, aplicarea acestora va necesita cercetări aprofundate atât în domeniul tehnic, cât și monetar (ex., țintirea inflației), a relațiilor economice internaționale (ex., marketing extern) și a mecanismelor de lucru al instituțiilor de reglementare economică.

Este necesar să se țină cont și de un șir de elemente de forță majoră, printre acestea fiind următoarele:

- ✓ condițiile egale în relațiile economice internaționale nu sunt echitabile pentru țările subdezvoltate, deoarece țările cu productivitatea mai înaltă totdeauna vor avea de câștigat, iar regimurile economice din țările partenerilor economici din spațiul post-sovietic european sunt practic similare celor din Republica Moldova, ceea ce exclude relațiile economice privilegiate;
- ✓ politicile interne ale statelor industriale atât la nivel mondial, cât și regional, se caracterizează prin principii ale statului bunăstării pentru interior și prin principii ale pieței perfecte pentru exterior.

Astfel, se impune necesitatea stringentă a unor eforturi susținute pentru oficializarea aderării la Uniunea Europeană, ceea ce ar contribui la industrializarea Republicii Moldova (inițial în baza industrializării prin protecția consumatorului, iar ulterior în baza dezvoltării regionale) și la aplicarea politicilor statului bunăstării, bazate pe beneficiul social net.

Situația dată pune în evidență problema rolului statului (și al partenerilor internaționali de dezvoltare), ceea ce readuce în vizor rolul acestuia. De altfel, aceasta nu contravine libertăților economice în cazul în care se conformează Articolului 4 din Convenția ONU cu privire la drepturile economice, sociale și culturale ale omului, conform căruia statul este în drept să limiteze drepturile prevăzute doar în baza legii, în limita compatibilității cu esența acestor drepturi, și exclusiv cu scopul de promovare a bunăstării generale într-o societate democratică.

Referințe:

1. Narula R. Switching from Import Substitution to the New Economic Model in Latin America. Conference of Society of Strategic Management, December 22, 2002, p.3-11.
2. Kanbur R. The Strange Case of the Washington Consensus. New York, 1999.
<http://www.kanbur.aem.cornell.edu/papers/Washington%20Consensus.pdf> (vizitat 22.10.2009).
3. Lin J. Lessons of China's Transition from a Planned Economy to a Market Economy. Peking University. 2004. 40 p.
4. UNCTAD. Trade and Development Report, 2007. Geneva, 2007, p.6.

5. UNCTAD. Trade and Development Report, 2008, Geneva., 2008, p.3.
6. UNCTAD. Trade and Development Report, 2007. Geneva, 2007, p.6.
7. Ibidem, p.65.
8. Woo-Cumings M. The Developmental State. Ithaca and London: Cornell University Press, 1999, p.22.
9. Biroul Național de Statistică. Anuarul statistic al Republicii Moldova 2008. Chișinău, 2008. 580 p.
10. Biroul Național de Statistică. Investițiile străine alocate în întreprinderile din Republica Moldova pe tipuri de activități. http://www.statistica.md/public/files/serii_de_timp/finante/investitii_straine/04_Invest_str_aloc_intrep_RM_type_2_006_2007.xls (vizitat 14.10.2009).
11. Banca Națională a Moldovei. Raport anual 2008, p.57.
12. Ibidem, p.53.

Bibliografie:

1. Banca Națională a Moldovei. Raport Anual 2007.
2. Strategia Guvernului și a Băncii Naționale a Moldovei cu privire la dezvoltarea sectorului financiar al Republicii Moldova în perioada 2005-2010 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2005. - Nr.30-33 (1629-1632). - P.47-58.

Prezentat la 11.11.2009